

ANLATISAL TIP

Şili’de yayımlanan “Aconcagua Cultural” dergisi - Yıl VIII- No 71 - Ağustos 2019 sayısı, sayfa 14 & 15,

TIBBIN İNSANCILLAŞTIRILMASI: SAĞLIK GÖREVLİLERİ İÇİN AĞIR BİR SORUMLULUK

Yazan: María Paz Cuevas¹

İspanyolcadan çeviren: A.Cengiz Büker²

Dr.Rita Charón Kolombiya (Columbia) Üniversitesi öğretim üyelerinden, Anlatısal Tıbbın yaratıcısı; yirmi yıldır hastalarının sağlığından daha çok, kazanacakları para ile ilgilenen meslektaşlarının ekonomisel algılamalarına karşı savaşım vermekte. Hekimlerin bu duruma düşmesinin suçlusu ise, ABD’nin ekonomisi içinde dayatılan sağlık sistemidir. Ne yazık ki aynı sistem, yeryüzündeki öbür kıtalara ve öbür ülkelere de yayılmıştır.

Şipşak yapılan muayeneler, insan bedenini makine gibi ele alan hekimler, büyük bir ticaret işi gibi desenlenen bir sağlık sistemi. ABD’li hekim Rita Charón, herkesin gittiği yönün tersine giderek, 90’lı

La doctora Charón.

yılların sonunda, hekim-hasta ilişkisini insancillaştırmaya yönelik bir yöntem geliştirdi. Konuşma ve yazma yoluyla, lo que ella llama “anlatısal tıp” adını verdiği yöntemle, hastaların duygularını ve öykülerini bir büyük bütün olarak ele alıp, göze görünen fiziksel sorunları tedavi ediyor.

Hekiminizin muayenesine girdiğinizde, her zamanki alışılmış “neyiniz var, nereniz ağrıyor, yaşıınız kaç, eski ameliyatlarınız var mı, hangi ilaçları alıyorsunuz, alerjiniz var mı” gibi tipik sorular yerine, karşınızda durup size şöyle söyleyen bir hekim: “Ben sizin hekiminizim; öyleyse sizin bedeninizle, sağlığınızla ve sizin yaşamınızla ilgili birçok şeyi bilmek istiyorum. Söyleyin bana, sizinle ve sizin sağlık durumunuzla ilgili hangi konuları bilmemi istersiniz?” diyen bir hekim duruyor karşınızda. Bu durumda siz ne yapardınız,

Bu yaklaşımı nasıl karşıladınız?

90’ların sonlarından bu yana, ABD’li hekim Rita Charón işte böyle çalışmaktadır. Sonunda öyle bir gün geldi ki, sürdürmek istemedi. Hastalarına onlarca soru sorduğu ve evet ya da hayır yanıtını verdiği bir anket uyguladı. Daha çok şeyi bilmek istiyordu. Hastalarının muayene sırasında söylemediği şeyleri öğrenmek istiyordu. Kederlerini, düşlerini; yaşamdaki konumlarını, geçmiş deneyimlerini,, meraklarını, ilgilerini, üzüntülerini, sevinçlerini; tek tümceyle “muayene ettiği bedenlerin” içindeki insanı anlamak istiyordu.

Bu durumda daha dikkatli olmaya karar verdi ve sonra, klinik dosyalarına bu uzun ankette topladığı öyküleri not etmeye başladı. Hastalıkların teknik oluşumunu - tansiyon yüksekliğini - vücut ağırlığını –

¹ **Yazar María Paz Cuevas Silva**, NYU New York University - ABD – İspanyol Dili Bölümü’nde Öğretim Üyesi, Şili’de El Mercurio dergisi/gazetesi yazarlarından.

² **Çevirmen A.Cengiz Büker**, aynı zamanda hem Tıp Doktoru, Yrd. Doç., hem de İspanyolcadan Edebiyat Doktorudur.

muayene bulgularını değil, nasıl idi - neden şöyle ya da böyle davranmıştı - neler yaşamıştı gibi hastaların anlattıklarını kaydediyordu. İnsanların öykü biçiminde anlattıklarını kaydediyordu. İşte kadın doktor Charón, bu öyküleri toplamak yoluyla, “anlatısal hekimliğin” öncülüğünü yapıyor, bir şekilde klinik uygulamayı ve hasta-hekim ilişkisini insancılaştırıyordu.

- 1966 yılından bu yana Columbia Üniversitesi'nden New York'a değin, Anlatısal Tıp sağlık çalışanları için, bir lisansüstü bölüm olmuştur. Bu bölümün yönetimindeki Rita Charón şöyle açıklıyor:

- Birçok çalışma, doktor-hasta ilişkisinin, bir bozukluğu onararak kişiyi iyileştirmeniz gereğine yönelik teknik ve mekanik bir ilişki olduğunu varsayar: bir arter tıkanır, örneğin, tıkanıklığı açarsınız ve hop, şifâya ulaşırsınız. Ancak 70'lerden bu yana, ilerici doktorlar bu ilişkiyi yalnızca mekanik bir iletişim olmayıp, çok daha kişilerarası bir etkileşim gibi düşünerek yeniden kavramsallaştırdılar. Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Avrupa ve Kanada'da doktorlar, hemşireler, sosyal hizmet uzmanları gittikçe artan bir kaygı içindedirler; çünkü özellikle doktorlar hastalarını iyi dinlemiyor ve acılarına ilgisiz kalıyor gibi görünüyorlar. Öte yandan “Anlatı Tıbbı” onlara ve diğer sağlık profesyonellerine hastalarının bu öykülerini (onlardan) almalarını, bunları anlatı yoluyla, bir edebiyat yapıtı gibi, anlamlandırmalarını, böylece de hastalarının içsel görüşlerini anlayarak onlarla empati kurabilmelerini sağlar. Bu hikayeleri, bu anlatıları anlamak kapasitesini kazandığımızda, insanlara daha iyi özen göstermemizi olanaklı kılar.

- Biz doktorlara her zaman empatik olmamız önerilir, ama kimse bunun nasıl olacağını söylemez. Günümüzde görülen uygulamalar, doktorların hastalarıyla karşılıklı saygıya dayanan ve yeterince uzun süreli bir ilişki kurmalarını zorlaştırıyor. Bu ilişkiye ters yönde etki yapan birçok güç var; finans sorunu, sağlık konusunun “iş (business)” olarak ele alınması, tıbbi uzmanlık konusu, sağlık sisteminin yapısal olarak - klinik ve sigorta olarak- nasıl çalıştıkları.. gibi türlü engelleyici durumlar var. Öyle ki, Tıbbın uygulamasını yapmak ve insanları/insanlığı hastalıklardan korumak (*koruyucu hekimlik*), uğraştığımız kişilerle tekil ve sıcak insancıl ilişki kurmak... konuları, bu koşullarda, hepsi sürekli bir mücadele olmaktadır.

- Rita Charón birçok doktorun bu belirli bağlantıyı kurmaya özen gösterdiğini, ancak ABD'deki sağlık alanının bunu zorlaştırdığını açıklıyor.

- Amerikan Sağlık Sistemi para kazanma üzerine kurulmuştur. Bu devâsâ bir savaştır -diye uyarıyor Dr. Charón -. Bize, hekim olarak, 15'er dakikalık bir muayene süresi için para veriyorlar, ama ben hastalarımı bundan daha fazla vakit ayırıyorum. Bunu ben, gönüllü bir hizmet olarak, kendi hesabımdan yapıyorum. Bu benim gelirim azaltıyor. Şikâyet etmiyorum: biz hekimlerin ücretleri fenâ değil. Başka doktorlar da isteseler bunu yapabilirler. Amaç servet biriktirmek olmadığına inanıyorum, insanların bakımı konusunda hedef bu olmamalı -diyor.

- Somut olarak ele alırsak, “anlatı tıbbının” yaptığı şey, hastayla olan ilişkiyi insanlaştırmak için dilin (*İngilizcenin*) ve yaratıcı yazın/ın (*edebiyat/literatür*) araçlarını tıbbi eğitime getirmektir. Hanım doktor Charón'a göre, bunun hekimlere getireceği mânevî kazanç çok büyük.

- Öyle ki, bu yolla biz, iyi tedavi ettiğimiz için ölmeyip de bizlerle ilişkisini sürdüren hastalarımızla görüşüp konuşmanın büyük sevincini yaşamak gibi bir deneyim kazanıyoruz:

Tıbbın İnsancillaştırılması Büyük Sorumluluk

.Öyle ki: Şiir ve sanat, tıbbi insancillaştırıyor (*hümanize ediyor*).

-Anlatısal Hekimliği uygulayan ya da bununla ilgilenen doktorların ortak bir yanı var mıdır?

. 2000 yılında daha çok çalışmaya başladık. Başlangıçta çocuk doktorları, genel ya da aile hekimleri ve psikiyatristler geldi. Fakat zaman geçtikçe, cerrahlar, nörologlar, jinekologlar, radyologlar, kardiyologlar, hemşireler, sosyal hizmet uzmanları, kinesiologlar ortaya çıktı. Bu, yaptıkları şeye derin bir anlam verildiğinden bu bilgi alanına büyük bir ilgi olduğu

görülüyor: hastalarıyla ilişkilerini geliştirmek konusuna yoğun bir ilgi var ve bu ilgi her gün artıyor. Bunun anlamı şu: bu çoktan beklenen bir özlemdir, çünkü bu anlam bir şekilde bizden alındı.

- Derslerinde, Dr. Charón, öğrencilerine edebiyat, kurgu, şiir yazıp okumalarını uyguluyor. Cortázar, Henry James, Faulkner ve diğer klasikleri gözden geçiriyorlar. Birlikte bir hikâye okurlar, öykünün anlamı, karakterleri ve anlatı zamanının kullanımı hakkında yorum yaparlar. Sonra herkes o metin için bir son bulur ve yazar. Başlangıçta, bazı kaygılar, korkular oluyor. Yaratmaya alışkın değiller, bir metaforun (*mecazın*) ne olduğunu bilmiyorlar. Dr. Charon bunun temel bir duygu olduğunu düşünmektedir: Öyle ki, ona göre, meslektaşlarının çoğunun maddi dünyada, fiziksel olarak kapana kısıldığına ve metaforları anlamada başarısız olduğuna inanıyor. Bu demektir ki, korkmanın ne demek olduğunu ya da birinin ölmekte ya da mide bulantısı hissetmekte olduğunu kendi içinde duymanın ne demek olduğunu anlayamıyorlar.

- Başlangıçta öğrencileri: “Bu bilim değil ki, sanat bu! Bizim sanatçı değiliz! Biz bilim insanıyız!” diye karşı çıkıyorlardı. Ama sonra, bir öykünün incelemesini bitirince ona bir anlam yüklemeyi, bilimle sanatın birbirinden çok ayrı şeyler olmadığını görmeyi ve bu uygulamadan sağaltım için yararlı bir sonuç çıkarmayı başarinca şaşırırlar ve gurur duymaya başlarlar.

- Anlatı tıbbi temel olarak üç hareket öğretir: birincisi dikkat - hastanın sayıp döktüğünü dinleyin, onu bilincinize alın ve anlayın; ikincisi temsil, yani dili temsil etmek, doktorun tarihten algıladıklarını yazmaktır (çünkü “insan yalnızca temsil ederken, yâni insan birinin deneyimlediğini o deneyimi kendisi yaşarken – canlandırırken - yazarken anlar”, üçüncüsü ise bağlılık ya da bağlanma, yani hastalığa - tedaviye - ölüme bu yaşantıların yakınında ve yanbaşında olarak eşlik etme - birlikte bulunma.

- Çalışmaları “Amerikan Tıp Okulları Birliği’nce”, “Amerikan Tıp Koleji’nce” bir de “Sağlık ve İnsansal Değerler Derneği’nce” ödüllendirilmiş olan Dr. Charón şöyle diyor:

-Öykülerin derin anlamını anlamak isteyen doktorlara bu kapasiteyi açmak zorlu bir iştir, bu bir meydan okumadır (*challenge*). Hastalara anlatı tıbbı uygulamaya başladıklarında, onlara en zor gelen şey dinleme alışkanlıklarını değiştirmektir. Doktorlar olarak, çok özel şeylere dikkat etmek için eğitildik. Bu nedenle, biz çok soruyoruz: Neren ağrıyor? Görmen nasıl, sindirim nasıl, nefes nasıl?... gibi. Biz ise bunu yapmak yerine, hastaya "hadi başlayalım" deriz. İlk tanışmanın olduğu birinci seansta sadece dinlerim. Böyle yapınca bu size durumu farklı yollarla ele alma özgürlüğü verir.

- Bir keresinde 82 yaşında bir hasta, yaşlanmanın görünmez olmak olduğunu söyledi, Dr. Charón'a. "İnsanlar, örneğin dizlerim ağrıdığından otobüse binmeyi biraz uzatınca, sırada bekleyenler kızıp homurdanıyorlar" dedi. Ak saçlar "onu daha görünmez yaptığı için" saçlarını boyadığını anlattı. Sonra bana bakıp "Doktor hanım, sen de boyamalısın saçını" dedi.

- Öykünün (*hikâyenin*) anlamını tam kavramazsanız, olmaz... İnsanlar niçin doktora gidiyor? Çünkü kendilerini kötü hissediyorlar ya da sağlıkları için kaygı duyuyorlar. Elbette ki hastanın bedensel varlığı üzerinde uzun uzun konuşacağız, ancak hastanın vücudunun onun geçmişinden, genel durumlarından, kaygılarından, günlük yaşamından ve duygularından apayrı ve bağımsız olmadığını biliriz. Hastanın ve hastalığın öyküsü elimizdeki tek şey. Gizemli olansa şu ki, bir insan bir başkasına bir şeyi anlatırken, anlatanın kendisi de dinleyen gibi keşfeder anlattıklarını. Aslında olan biten olgular değildir söylediğim, önemli olan sana olan bir şeyi sayıp dökmemdir. Gerçeği işte bu yaratır. Buna böyle bakınca, ofisimde (*muayenehanemde*) oturup da insanların gelip bana hikayelerini anlatması hayran olunası inanılmaz bir ayrıcalıktır- diyor hanım doktor Charón.

-Tüm doktorlar anlatı tıbbı yöntemini kullanmalı mı?.

- Anlatı Tıbbı herkes içindir. Kardiyoloji gibi bir uzmanlık saymıyoruz bunu. Bunu tüm hekimler uygulamalı. Bazı hekimlik türleri, özellikle de Tabiplik (*tababet*) sanatını uygulayarak servet biriktirmeye çalışan hekimlik türü, ölmek zorunda kalacaktır. Tıbbın bu yaklaşımı açgözlülüğe uygun değildir. Alanımızda birçok güzel şey olduğunu düşünüyorum: insanlar kongrelerimize Avustralya'dan, Güney Kore'den, yolculuğun iki gün sürdüğü uzaklıklardan geliyorlar. Yeni yanıtlar, yeni anlamlar aranmaktadır. Sağlık sisteminde çalışan insanlar sürekli incinme durumundadırlar. Anlatı Tıbbı ise gençleştirir ve sizi yeniden düzenler (*dizayn eder*).

- Hastalarınızın anlattığı öyküler aracılığıyla neler öğrendiniz, kazandınız?

- 50'li yıllarda, tıp öğrencilerinden ve hastalarından bağlantısı kesilmiş gibi görünen doktorları tanımlayan kimi çalışmalar yayınlanmıştı. Ve bir şekilde bu durum, kendini savunmak ve hastalarla yakın temas kurmaktan kaçınmak için bahane haline geldi: yaşama karşı bağlantısız olmak yerine sorumlu olmak, açıkça hayatı daha karmaşık hale getiriyor. Bu ise, hastalığın - kayba uğramanın ve ölümün sonuçlarını duyumsadığınız, böylece de daha fazla acı çekeceğiniz anlamına gelir. Bazen bana şöyle soruyorlar: "Bunu nasıl yapabiliyorsun, üzgün olmalısın?" Gerçekten de öyle, evet, çoğu kez üzgünüm; çokça ağlarım ve birçok cenazeye giderim. Ama, düşünüyorum da, işimi yaparken yaşadığım büyük sevinçler karşılığında ödediğim bedeldir bu. Empati duymak, anlamak ve hastalarınızla iletişimde olmak büyük

ödüller kazandırıyor. Bağlılık ve sorumluluk, üzüntü - acı getirdiği gibi, neşe ve sevinç de getirir. Hayatta biri olmadan diğeri olamıyor ki zaten...